

Research Paper

The theoretical basis of the nature of the criminal policy of the introduction of the law to reduce the punishment of imprisonment in the Islamic Penal Code of Iran in line with regional planning

Morteza Bahrami¹, Ahmad Reza Behniafar^{2*}, Mehdi Zulfikari³

1. PhD student, Department Jurisprudence and Criminal Law, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran.
2. Associate Professor, Department of Theology and Islamic Studies, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran.
3. Assistant Professor of Fiqh and Fundamentals of Islamic Law, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 495-509

Use your device to scan and read the article online

Keywords: *Functions, reduced punishment, penal servitude.*

Abstract

The law on reduction of prison sentence approved in May 2019 and published at the end of June 11 has come into force and due to the fact that this law is retroactive. The law to reduce prison sentences is a way to reduce the criminal population of prisons. This law has actually created a legislative revolution in the field of reducing prison sentences. The implementation of this law is associated with the reduction of the prison population. With the implementation of this law, if a person commits a crime that is punishable by imprisonment, but is subject to the payment of a fine in this law, the same law will be applicable to this person, even if his case has resulted in the issuance of a final and binding sentence. The rulings should return the case to the court to apply this law to issue a new ruling. A clear example of this can be in the case of obscenity, insult and defamation, where the punishment for these crimes is subject to reduction and conversion. Another issue that has been specified in this law is related to crimes that were previously unforgivable but are now considered forgivable. It is obvious that such cases can lead to the suspension of execution by announcing the forgiveness of the private plaintiff. to be.

Citation: Bahram, M, Zulfikari, M. (2024). **The theoretical basis of the nature of the criminal policy of the introduction of the law to reduce the punishment of imprisonment in the Islamic Penal Code of Iran in line with regional planning.** *Geography (Regional Planning)*, 13(53), 495-509.
DOI:10.22034/jgeoq.2024.321970.3500

* **Corresponding author:** Ahmad Reza Behniafar, **Email:** dr.Ahmad88reza.behniafar@yahoo.com
Copyright © 2024 the Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Therefore, it can be predicted that the criminal courts issuing final verdicts across the country will face a huge number of requests from convicts regarding the application of this law to themselves. It is premature to judge whether this new legislative criminal policy of the legislature will have an effect on reducing the rate of crimes intended in this law or not (Ahmedzadeh, 2019). In this regard, "Iranian legislator... by establishing the Islamic Penal Code of 1392 and assigning its fifth to ninth chapters to alternative punishments of imprisonment" (Hosseini Nik, 2014: 610-616) following the general policies of Nizam and Ilham From the new doctrines, in the aim of reforming and treating criminals, resocializing them and avoiding the thought and measures of mere punishment and repression. This year, Iran's legislator has also mentioned the alternative punishments of imprisonment by approving the Islamic Penal Code in Chapter 9 of Articles 64 to 87. Of course, due to the confusion and heterogeneity in Iran's penal laws, especially the Penal Law approved in 1375, and in the use of imprisonment as the main punishment for most crimes, with long-term imprisonment, in practice, the use of alternative punishments is ignored and even habitual. And the practice of law enforcers in easy use of imprisonment against criminals has caused the failure of the legislator's intention to apply alternative punishments of imprisonment. Unavoidably, some representatives of the 10th Parliament, especially the legal members of the Legal and Judicial Commission of the Parliament, have witnessed the lack of use of alternative punishments in the judicial system, and on the other hand, they have faced the increase in the prison population and the per capita cost of prison administration in the country's public budget. With the aim of reducing the prison population and saving the country's public budget, the plan to reduce prison sentences was codified and with many ups and downs and the intervention of the judiciary and the Guardian Council, finally on 3/7/2019 in 15 articles of the "Law on Reducing Prison Sentences" Taziri" has been approved by the Honorable Guardian Council

and has been notified to the government for implementation. The aforementioned amendment law has made significant changes in the field of criminal procedure, general criminal law and special punishment in order to reduce the prison sentence, as well as change the elements of the prosecution of the accused and the conditions for increasing the punishment in the multiplicity and repetition of the crime and the use of abbreviated adjectives (Ahmedzadeh, 2019).

Methodology

A clear example of this can be in the case of obscenity, insult and defamation, where the punishment for these crimes is subject to reduction and conversion. Another issue that has been specified in this law is related to crimes that were previously unforgivable but are now considered forgivable. It is obvious that such cases can lead to the suspension of execution by announcing the forgiveness of the private plaintiff. to be.

Results and Discussion

The law on reduction of prison sentence approved in May 2019 and published at the end of June 11 has come into force and due to the fact that this law is retroactive. The law to reduce prison sentences is a way to reduce the criminal population of prisons. This law has actually created a legislative revolution in the field of reducing prison sentences. The implementation of this law is associated with the reduction of the prison population. With the implementation of this law, if a person commits a crime that is punishable by imprisonment, but is subject to the payment of a fine in this law, the same law will be applicable to this person, even if his case has resulted in the issuance of a final and binding sentence. The rulings should return the case to the court to apply this law to issue a new ruling.

Conclusion

Saeb's poetry has a privileged and special place among literary works in terms of dealing with moral, social and critical issues. In his poems, various themes and social issues can be extracted, such as politics and government, social functions, classes and social roles, social values and norms, which are the constituent elements of culture.

Anyone who reads his poems gets to know the people and popular culture of his time, because he was a popular poet.

Saeb and his social criticisms In his poems, we find many slang terms that indicate his close relationship with the people (despite the relatively good life he lived near the kings). He should be criticized on the pretext of using such slang words and expressions as well as the sense of danger for poetry, because he is a poet of his time, the same time when poetry flowed from the dungeons and turned to cafes and coffee houses. This

work of his should be considered as an account of his great power and skill in composing, not an excuse to empty his heart of hatred. His poetry is full of religious, social and philanthropic admonitions, he is trying to give purity and sincerity to his poems and at the same time, to warn the rulers of his time about many secrets of success in government. Traces of influence from society and various social situations can be seen everywhere in his poems. We can consider Saeb Tabrizi as an example of a committed poet towards the society.

References

1. Ahmadzadeh, Rasool and Zahra Meshaikhi (2018), "Legal analysis of conditional forgiveness and its effects: Legal Journal of Justice, Volume 83, Number 106." [In Persian]
2. Ahmadzadeh, Rasul and Mojtaba Tom (2019), Considerations on the Law on Reducing Ta'ziri Imprisonment, Second Edition, Tehran: Judiciary Press and Publications Center. [In Persian]
3. Akhundi, Mahmoud (2013), Criminal Procedure Code, first and fourth volumes, Ministry of Culture and Islamic Guidance Publications, Tehran. [In Persian]
4. Ardabili, Mohammad Ali (2013), Alternatives to short-term prisons in Iranian criminal law, Journal of Legal Research, Vol. 11. [In Persian]
5. Ashworth, Andrew (1993), Victim Impact Statement and Sentencing Criminal Law Review.
6. Behnami, Soheila (2012), Investigating alternative punishments to imprisonment, master's thesis in criminal justice and criminology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran. [In Persian]
7. Biabas, Stephanos (2007), Forgiveness in Criminal procedure, Ohio state Journal of Criminal Law, Vol.4.
8. Check issuance law approved in (2012). [In Persian]
9. Constitution [In Persian]
10. Criminal Procedure Law approved in (2012). [In Persian]
11. Haji Tabar, Hassan (2006), the position of alternatives to imprisonment in Iran's criminal justice system, Justice Journal, No. 64. [In Persian]
12. Islamic Penal Code approved (2001). [In Persian]
13. Islamic Penal Code approved in 2012. [In Persian]
14. Law on how to implement financial punishments approved in (2014). [In Persian]
15. Penalty and Deterrent Law approved in (2001). [In Persian]
16. Tamjid Nojeh Deh, Faramarz (2002), Suspension of Punishment in the Criminal Law of Iran and England, Master's Thesis, Islamic Azad University, Department of Science and Research, Tehran. [In Persian]
17. The law amending the law on the formation of public and revolutionary courts approved in (2013). [In Persian]

مقاله پژوهشی

مبانی نظری ماهیت سیاست کیفری وضع قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در قانون مجازات اسلامی
ایران در راستای برنامه ریزی منطقه‌ای

مرتضی بهرامی - دانشجوی دکتری، گروه فقه و حقوق جزا، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران.
احمدرضا بهنیاfer* - دانشیار، گروه الهیات و معارف اسلامی، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران.
مهدی ذوالفقاری - استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>شماره صفحات: ۴۹۵-۵۰۹</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 	<p>قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب اردیبهشت ۱۳۹۹ و منتشر شده در اواخر خرداد از ۱۱ تیر لازم الاجرا شده و با توجه به اخف بودن این قانون عطف بماسبق نیز می شود. قانون کاهش مجازات حبس تعزیری راهی است به سوی کاهش جمعیت کیفری زندان ها. این قانون در واقع انقلابی تقنینی در حوزه کاهش مجازات حبس ایجاد کرده است. اجرایی شدن این قانون ملازمه با کمتر شدن جمعیت زندانیان دارد. با اجرایی شدن این قانون اگر شخصی مرتکب جرمی شده که مجازات حبس داشته لکن در این قانون مشمول پرداخت جزای نقدی می شود در مورد این فرد همین قانون قابل اجرا خواهد بود حتی اگر پرونده وی منتهی به صدور حکم قطعی و لازم الاجرا هم شده باشد اجرای احکام می بایست پرونده را جهت اعمال این قانون برای صدور حکم جدید به دادگاه اعاده نماید مثال بارز این می تواند در مورد جرائم فحاشی، توهین و افترا باشد که مجازات این جرایم مشمول تخفیف و تبدیل شده است. موضوع دیگری که در این قانون به آن تصریح شده است مربوط به جرایمی است که قبلاً غیر قابل گذشت بوده لیکن در حال حاضر قابل گذشت تلقی می شوند بدیهی است که این گونه پرونده ها نیز می تواند با اعلام گذشت شاکی خصوصی منجر به موقوف شدن اجرا شود.</p>

واژه‌های کلیدی:

کارکردها کاهش مجازات حبس تعزیری.

استناد: بهرامی، مرتضی؛ بهنیاfer، احمدرضا؛ ذوالفقاری، مهدی. (۱۴۰۲) مبانی نظری ماهیت سیاست کیفری وضع قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در قانون مجازات اسلامی ایران در راستای برنامه ریزی منطقه‌ای. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، ۱۳(۵۳)، صص ۴۹۵-۵۰۹.

DOI:10.22034/jgeoq.2024.321970.3500

مقدمه

پس می توان پیش بینی کرد که محاکم کیفری صادر کننده حکم قطعی در سراسر کشور مواجه با خیل عظیمی از درخواست‌های محکومان در مورد اعمال این قانون نسبت به خود شوند. درباره اینکه آیا این سیاست جنایی تقنینی جدید مقنن تأثیری در کاهش نرخ جرایم مورد نظر در این قانون خواهد داشت یا خیر قضاوت زود است و باید به انتظار نشست (احمد زاده، ۱۳۹۹). در این راستا، «قانون گذار ایرانی... با وضع قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ و اختصاص فصل‌های پنجم تا نهم آن به مجازات‌های جایگزین حبس» (حسینی نیک، ۱۳۹۴: ۶۱۰-۶۱۶) به پیروی از سیاست‌های کلی نظام و الهام از آموزه‌های جدید، در صدد اصلاح و درمان مجرمان، باز اجتماعی کردن آن‌ها و نیز پرهیز از اندیشه و تدابیر سزادهی و سرکوبگری صرف برآمده است. در این سال، قانون گذار ایران هم با تصویب قانون مجازات اسلامی در فصل نهم از مواد ۶۴ تا ۸۷ به مجازات‌های جایگزین حبس اشاره کرده است. البته به علت آشفتگی و ناهمگنی در قوانین جزای ایران به ویژه قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ و در استفاده از مجازات حبس به عنوان مجازات اصلی برای اکثر جرایم و آن هم با حبس‌های طولی مدت در عمل استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس نادیده گرفته شده و حتی عادت و رویه مجریان قانون در استفاده آسان از مجازات حبس علیه مجرمین، موجب شکست نیت قانونگذار در اعمال مجازات‌های جایگزین حبس شده است. به ناچار برخی نمایندگان مجلس دهم به ویژه اعضای حقوقدانان کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس چون در عمل شاهد عدم استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس در دستگاه قضایی شده اند و از طرفی با افزایش جمعیت زندانیان و سرانه بالای هزینه اداره زندان در بودجه عمومی کشور مواجه شده اند، با هدف کاهش جمعیت زندانیان و صرفه جویی در هزینه‌های بودجه عمومی کشور طرح تقلیل مجازات حبس را مدون و با فراز و نشیب های فراوان و دخالت قوه قضاییه و شورای نگهبان، نهایتاً در تاریخ ۱۳۹۹/۳/۷ در ماده ۱۵ «قانون کاهش مجازات حبس تعزیری» به تایید شورای محترم نگهبان رسیده و جهت اجرا به دولت ابلاغ شده است. قانون اصلاحی مذکور در حوزه آیین دادرسی کیفری، حقوق جزای عمومی و جزای اختصاصی تغییرات محسوسی را به راستای کاهش مجازات حبس و نیز تغییر ارکان تعقیب متهمان و شرایط تشدید مجازات در تعدد و تکرار جرم و استفاده از کیفیات مخففه ایجاد کرده است (احمد زاده، ۱۳۹۹).

اهمیت و ضرورت تحقیق

با ظهور و بسط دستاوردهای عدالت ترمیمی در دهه‌های اخیر، ضرورت اتخاذ مجازات‌های جامعه محور به موازات آن، کاهش توسل به کیفر حبس (به طور خاص حبس‌های کوتاه مدت) بیش از پیش نمود یافته است (استون و پی پر، ۲۰۱۵، ۲۴۰). معضلات و آسیب‌های ناشی از تراکم جمعیت زندان‌ها و تأثیرات زیان بار آن بر سلامت و امنیت جامعه و نیز تذکر جرم شناسان و کیفر شناسان پیرامون پیامدهای ناگوار زندان در زمینه‌های بهداشتی (انتقال بیماری‌های مسری) جرم شناختی (تکرار جرم و اعتیاد) اخلاقی (تجاوزهای جنسی به لحاظ تورم جمعیت در بندهای مختلف زندان) اجتماعی (انقطاع شغلی و خانوادگی) باعث شده است که مسئله ضرورت کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها، به ویژه در دو دهه اخیر در سطوح داخلی، منطقه ای و بین المللی به موضوع اصلی بحث محافل علمی و نیز دست اندرکاران مسائل قضایی و مدیریت زندان‌ها تبدیل شود. (عابدی، ۱۳۹۹)

جامعه حقوقی و قضایی ما نیز، در سال‌های اخیر این مهم را به صورت ویژه مورد توجه قرار داده است و در پی بهره گیری از تجربیات و دستاوردهای علمی مجامع دانشگاهی و قضایی برآمده است.

اهداف تحقیق

- ۱- تئوری پردازی در باب ارزیابی سیاست کیفری نوین ایران درباره کاهش مجازات حبس تعزیری با توجه به داده‌های به دست آمده از مصاحبه با نخبگان
- ۲- شناسایی و تبیین مبانی و شاخصه‌های سیاست کیفری نوین ایران درباره کاهش مجازات حبس تعزیری
- ۳- ارائه پیشنهاد برای دستگاه قضایی و کیفری ایران برای عملکرد بهتر مواد و قوانین سیاست کیفری نوین تدوین شده در جهت کاهش مجازات حبس تعزیری

تحولات تاریخی مجازات حبس در سیاست گذاری ایران
در قسمت تحولات تاریخی مجازات حبس در سیاست گذاری ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

قبل از انقلاب

تاریخچه حبس قبل از انقلاب را ابتدا باید در قانون مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۱ که توسط مجلس شورای ملی تصویب شد جستجو کرد. قانون مذکور مشتمل بر ۶ ماده و ۶ تبصره می‌باشد. در این قانون این امکان در اختیار محکوم له قرار گرفت تا بتواند در صورت امتناع محکوم علیه از پرداخت مبلغ بدهی مندرج در احکام قطعی صادره در پرونده‌های حقوقی، از دادگاه مجری حکم قطعی، درخواست بازداشت محکوم علیه را کند. در صورتی که محکومیت مذکور توأم با مجازات حبس باشد بازداشت از تاریخ اتمام مجازات حبس شروع می‌شود واز حداکثر مدت حبس مقرر در قانون برای آن جرم بیشتر نخواهد شد و بر هر حال حداکثر مدت بازداشت نسبت به مجموع جزای نقدی و ضرر و زیان از پنج سال تجاوز نمی‌کند. البته لازم به ذکر می‌باشد که این مطلب را باید در ماده ۱ این قانون جستجو کرد.

تاریخچه حبس را می‌توان در قانون منع توقیف اشخاص در قبال تخلی از انجام تعهدات والزامات مالی جستجو کرد. البته لازم به ذکر می‌باشد که این قانون با یک ماده واحده و چهار تبصره در تاریخ ۱۳۵۲/۸/۲۲ توسط مجلس شورای ملی به تصویب رسید آنچه در این بحث باید گفت این است که پس از آنکه قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۵۱ این امکان را در اختیار محکوم له قرار داد تا بتواند در صورت امتناع محکوم علیه از پرداخت مبلغ بدهی مندرج در احکام قطعی صادره در پرونده‌های حقوقی، از دادگاه مجری حکم قطعی، درخواست بازداشت محکوم علیه را کند. اما این قانون مدت زمان زیادی دوام نیاورد و کمتر از یک سال و نیم پس از تصویب و شروع به اجرا با ماده واحده «منع توقیف اشخاص در قبال تخلف از تعهدات و الزامات مالی»، مصوب ۱۳۵۲ نسخ و اجرای آن جز در خصوص افرادی که محکومیت مالی آنان عنوان جزای نقدی داشت، متوقف شد.

علت این رویکرد مقنن در تغییر زودهنگام قانون در آن زمان، قصد ایران در پیوستن به میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی بود که به موجب ماده ۱۱ آن (هیچ کس را نباید فقط به عنوان اینکه قادر به انجام تعهد و قراردادی نیست زندانی کرد). آنچه در ماده واحده قانون مذکور آمده به قرار ذیل می‌باشد که: از تاریخ اجرای این قانون جز در موارد جزای نقدی هیچ کس در قبال عدم پرداخت دین و محکوم به تخلف از انجام سایر تعهدات و الزامات مالی توقیف نخواهد شد و کسانی که به این جهات در توقیف می‌باشند، آزاد می‌شوند.

بدهکار مکلف است از تاریخ ابلاغ اجراییه تا یک مفاد آن را به موقع اجرا بگذارد یا ترتیبی برای پرداخت محکوم به یا دین خود بدهد یا مالی معرفی کند که اجرای حکم و استیفای طلب از آن میسر باشد. در صورتی که بدهکار خود را قادر به اجرای مفاد اجراییه نداند باید ظرف مهلت مذکور صورت جامع داریی خود را به مسیول اجرا تسلیم کند و اگر مالی ندارد صریحاً اعلام نماید و بدهکارانی که در توقیف بوده و به موجب این قانون آزاد می‌شوند نیز قبل از آزادی مکلف به تسلیم چنین صورتی از اموال خود می‌باشند همچنین در مورد بدهکارانی که قبل از اجراییه به آنها ابلاغ شده لیکن تاکنون بازداشت نشده اند ابتدای یک ماه مقرر، از روز قابل اجرا بودن این قانون است.

هرگاه ظرف سه سال بعد از انقضای مهلت مذکور یا سه سال پس از آزاد شدن از زندان معلوم شود که بدهکار قادر به اجرای حکم و پرداخت دین بوده لیکن برای فرار از آن اموال خود را معرفی نکرده یا صورت خلاف واقع از داریی خود داده و یا پس از تحصیل مالی که قبلاً مالک نبوده و بعداً به دست آورده وجود آن را اعلام ننموده و به نحوی که اجرای تمام یا قسمتی از مفاد اجراییه متعسر گردیده است به حبس جنحه ای از ۶۱ روز تا ۶ ماه محکوم خواهد شد.

بدهکاری که در مدت مذکور قادر به پرداخت دین خود نبوده، مکلف است هر موقع که به تادیه تمام یا قسمتی از بدهی خود متمکن گردد، آن را بپردازد.

هر بدهکاری که ظرف سه سال از تاریخ انقضای مهلت مقرر قادر به پرداخت تمام یا قسمتی از بدهی خود شده و تا یک ماه از تاریخ تمکن آن را نپردازد و یا به مسیول اجرا معرفی نکند و به مجازات فوق الذکر محکوم خواهد شد.

بعد از انقلاب

تاریخچه حبس بعد از انقلاب را ابتدا باید در قانون نحوه اجرای محکومیت مالی مصوب ۱۳۷۷/۸/۱۰ که دارای ۷ ماده و ۳ تبصره که توسط مجلس شورای اسلامی می‌باشد جستجو کرد. قانونگذار در این قانون امکان بازداشت افراد در قبال محکومیت‌های مالی را تا زمان تأدیه محکوم به یا صدور حکم اعسار در ماده ۲ این قانون مورد پیش بینی قرار داد. تصویب اجرای این قانون، در عمل سیل محکومین مالی را روزانه زندان‌های کشور کرد تا حدی که ظرفیت زندان‌های کشور برای پذیرش این حجم از محکومین مالی را در کنار محکومین دادگاه‌های کیفری و افراد تحت قرار لبریز واز این حیث زندان‌ها را با معضل کمبود فضای لازم برای نگهداری محکومین مواجه کرد و مشکلی که همچنان نیز گریبانگیر سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی است. آنچه در قانون نحوه اجرای محکومیت در مورد حبس آمده و در ماده ۱ این قانون می‌باشد که به شرح ذیل می‌باشد که: هر کس به موجب حکم دادگاه در امر جزایی به پرداخت جزای نقدی محکوم گردد و آن را نپردازد یا مالی غیر از مستثنیات دین از او به دست نیاید به دستور قاضی صادر کننده حکم به ازای هر پنجاه هزار ریال یا کسر آن یک روز بازداشت می‌گردد. در صورتی که محکومیت مذکور توأم با مجازات حبس باشد، بازداشت از تاریخ اتمام مجازات حبس شروع می‌شود و از حداکثر مدت حبس مقرر در قانون برای آن جرم بیشتر نخواهد شد. و در هر حال حداکثر مدت نباید از پنج سال تجاوز نماید. تاریخچه حبس را در انتها باید در قانون نحوه اجرای محکومیت مالی که دارای ۲۹ ماده و ۱۳ تبصره می‌باشد در سال ۹۳/۷/۱۵ توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید جستجو کرد. مرور زمان باعث شد که قانون نحوه اجرای محکومیت مالی مصوب ۹۳ در چهار تحولاتی شده است با مرور مواد قانون جدید می‌توان به این نتیجه رسید که قانونگذار در تدوین این قانون دو هدف اصلی را مد نظر قرار داشته است اول اینکه محکوم علیه را وادار به اجرای حکم نماید و با ابزارهای پیش بینی شده او را متقاعد نماید که جایگاه امنی برای مخفی نمودن اموال نخواهد داشت و با ایجاد احساس نا امنی از یک سو از مخفی نمودن اموال جلوگیری نماید و از سوی دیگر راه اجرای حکم دادگاه را تسهیل نماید که البته ساز و کارهای پیش بینی شده در این قانون در جای خود اقدامی ستودنی است.

حبس را می‌توان در ماده ۳ این قانون مشاهده کرد که به قرار ذیل می‌باشد. اگر استیفای محکوم به از طرق مذکور در این قانون ممکن نگردد محکوم علیه به تقاضای محکوم له زمان اجرای حکم یا پذیرفته شدن ادعای اعسار او یا جلب رضایت محکوم له حبس می‌شود. چنانچه محکوم علیه تاسی روز پس از ابلاغ اجرائیه، ضمن ارائه صورت کلیه اموال خود، دعوای اعسار خویش را اقاله کرده باشد حبس نمی‌شود، مگر اینکه دعوای اعسار مسترد یا به موجب حکم قطعی رد شود.

ارزیابی قانون کاهش مجازات حبس تعزیری: کارکردها و چالش‌های آن

مبحث اول: ارزیابی قانون مجازات حبس تعزیری از نگاه آموزه‌های علوم جنایی

در این قسمت ارزیابی قانون کاهش مجازات حبس تعزیری از نگاه آموزه‌های علوم جنایی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

گفتار اول: از نگاه حقوق کیفری و کیفر شناسی

بند اول: از نگاه حقوق کیفری و کیفر شناسی

با نگاهی به تاریخچه ظهور مجازات حبس و حوزه‌های به کار گیری آن، به وضوح می‌توان دریافت که حبس از آن دسته مجازات‌هایی است که از گذشته تا امروز به شکل‌های مختلفی اجرا شده است. در این مسیر، امروز پژوهشگران و علمای حقوق، جرم شناسی و جامعه شناسی با قاطعیت تمام، دیگر مجازات حبس را به عنوان مجازاتی با هدف اصلاح، بازپروری و توانمند سازی فرد مجرم و خطاکار برای بازگشت به اجتماع و ادامه زندگی در قالب یک فرد عادی، ابزار کافی و مناسبی نمی‌دانند؛ لذا با توجه به اثرات و پیامدهای سوء و آسیب‌های اجتماعی جبران ناپذیر، برای کاهش تبعات منفی مجازات حبس، بر ضرورت به کار گیری مجازات‌های جایگزین تأکید می‌کند. (احمد زاده، ۱۳۹۹)

در این میان، اراده قانون گذار مبنی بر حبس زدایی و اعمال مجازات جایگزین حبس، در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۲۳ اردیبهشت ۹۹ به چشم می‌خورد. همچنین مجازات‌های جایگزین حبس در فصل نهم قانون مجازات اسلامی، مصوب سال ۱۳۹۲ طی مواد ۶۴ تا ۸۷ ارائه شده است. با توجه به این قوانین مصوب مجازات‌های جایگزین حبس عبارت است از:

۱- دوره مراقبت: دوره ای است که طی آن محکوم به حکم دادگاه و تحت نظارت قاضی اجرای احکام، به انجام یک یا چند مورد از دستورهای مندرج در تعویق مراقبتی ماده ۴۳ قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود. به عنوان مثال حرفه آموزی یا اشتغال به حرفه ای خاص یا اقامت یا عدم اقامت در مکان معین و موارد دیگر.

۲- انجام خدمات عمومی رایگان: به عنوان مثال ارائه خدمات رایگان در امور آموزشی، خدماتی، بهداشتی، فنی حرفه ای کارگری و کشاورزی.

۳- جزای نقدی

۴- جزای نقدی روزانه

۵- محرومیت از برخی حقوق اجتماعی. (فرهی، ۱۳۹۹)

این قانون تبصره‌هایی را نیز شامل می‌شود؛ به طور نمونه طبق تبصره ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی، دادگاه نمی‌تواند به بیش از ۲ نوع از مجازات‌های جایگزین حکم دهد. یا اینکه طبق تبصره الحاقی به ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی، در جرائمی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها بیش از یک سال است. در صورتی که دادگاه حبس را به کمتر از ۹۱ روز تخفیف دهد، به عنوان مجازات جایگزین حبس الزامی است، در غیر این صورت مجازات حبس اجرا می‌شود. همچنین اعمال مجازات‌های جایگزین حبس، نیز به عنوان نمونه می‌توان به این نکات اشاره کرد:

۱- کاهش بازدارندگی و حالت ارعایی مجازات حبس به دلیل استفاده زیاد در موارد غیر ضروری و جرائم سبک و غیر عمدی، اکثر افرادی که در زندان هستند، پس از آزادی دوباره مرتکب جرم می‌شوند و به زندان برمی‌گردند که نشان از ناکارآمدی بازدارندگی حبس دارد.

۲- تحمیل هزینه‌های سرسام آور و گراف نگهداری از زندانیان بر نهاد حکومتی و نهایتاً جامعه

۳- صدمات روحی روانی برای فرد زندانی در نتیجه جداسازی وی از خانواده جامعه

۴- ایجاد پیشینه منفی در سوابق اجتماعی فرد و مانع شدن در بازگشت عادی فرد به اجتماع و عامه مردم

۵- کاهش اثرات تربیتی و بازپروری به دلیل افزایش بیش از حد و غیر معقول جمعیت زندانیان

۶- ایجاد زمینه‌هایی برای حرفه ای شدن فرد زندانی به دلیل مصاحبت با مرتکبان حرفه ای به جرایم مختلف دیگر ۷- بازآموزی جرائم مختلف به دلیل طبقه‌بندی نشدن مناسب زندانیان و نبود فضای مناسب و کافی برای اسکان آن‌ها

۸- تحمیل اثرات منفی و زیانبار بر خانواده و فرزندان محکوم و تخریب شأن و منزلت اجتماعی آنان که باعث کاهش درآمد خانواده و روی آوردن به مشاغل کاذب، افت تحصیلی فرزندان و رها کردن تحصیل و تبدیل آنان به کودکان کار می‌شود.

۹- ابتلا به مسائل بهداشتی و بیماری‌های واگیر دار و شیوع و گسترش آن‌ها از قبیل ایدز، هپاتیت و سایر بیماری‌های عفونی با توجه به شرح یاد شده و تجزیه و تحلیل مزایا و معایب قانون فوق به نظر می‌رسد قانون گذار به این نتیجه رسیده است که هر چند در اجرای این قانون با معایبی روبه رو هستیم، مزایای آن در امتیازات حاصل از اجرایش، آن قدر گسترده است که باعث اجرایی شدن این قانون شده است. (احمدزاده، ۱۳۹۹)

بند دوم: از نگاه حقوق علم کیفر شناسی

در علم کیفر شناسی برای مجازات حبس آثار زیانباری برای فرد مرتکب جرم و خانواده او و جامعه ذکر شده است و برخی کیفر شناسان معتقدند منافع مجازات حبس کمتر از زیان‌ها و هزینه‌هایی است که مجازات حبس بر فرد مرتکب و خانواده او و به ویژه جامعه وارد می‌کند. این امر در کشورهای توسعه یافته موجب گردیده قانونگذار به جای استفاده از مجازات حبس در جرایم

غیر سنگین از مجازات‌های کم هزینه و پرفایده و اصلاح پذیر تحت عنوان مجازات‌های جایگزین حبس از قبیل اجبار به خدمات اجتماعی رایگان یا محوریت از حقوق اجتماعی یا پرداخت جزای نقدی استفاده می‌کنند. (خدابخشی، ۱۳۹۲)

در سال ۱۳۹۲ قانونگذار ایران هم با تصویب قانون مجازات اسلامی در فصل نهم مواد ۶۴ تا ۸۷ به مجازات‌های جایگزین حبس اشاره کرده است. البته به علت آشفتگی و ناهمگنی در قوانین جزای ایران به ویژه قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ و در استفاده از مجازات حبس به عنوان مجازات اصلی برای اکثر جرایم و آن هم با حبس‌های طویل‌مدت، در عمل استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس نادیده گرفته شده و حتی عادت رویه مجریان قانون در استفاده آسان از مجازات حبس علیه مجرمین، موجب شکست قانونگذار در اعمال مجازات‌های جایگزین حبس شده است. به ناچار برخی نمایندگان مجلس دهم به ویژه اعضای حقوقدانان کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس چون در عمل شاهد عدم استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس در دستگاه قضایی شده اند و از طرفی با افزایش جمعیت زندانیان و سرانه بالای هزینه اداره زندان در بودجه عمومی کشور مواجه شده اند، با هدف کاهش جمعیت زندانیان و صرفه جویی در هزینه‌های بودجه عمومی کشور طرح تقلیل مجازات حبس را مدنظر و با فراز و نشیب‌های فراوان و دخالت قوه قضاییه و شورای نگهبان، نهایتاً در تاریخ ۱۳۹۹/۳/۷ در ماده ۱۵ «قانون کاهش مجازات حبس تعزیری» به تأیید شورای محترم نگهبان رسیده و جهت اجرا به دولت ابلاغ شده است. قانون اصلاحی مذکور در حوزه آیین دادرسی کیفری، حقوق جزای عمومی و جزای اختصاصی تغییرات محسوس را در راستای کاهش مجازات حبس و نیز تغییر ارکان تعقیب متهمان و شرایط تشدید مجازات در تعدد و تکرار جرم و استفاده از کیفیات مخففه ایجاد کرده است که به اختصار این تغییرات ذکر می‌گردد. در حوزه آیین دادرسی کیفری؛ این قانون تحت تأثیر آموزه‌های «مکتب عدالت ترمیمی» نقش بزه دیده را در تعقیب و محاکمه و مجازات مجرم بارز دانسته است و اکثر جرایم تعزیری را جزو جرایم قابل گذشت تلقی و طی ماده ۱۱ آن نسبت به اصلاح و افزایش جرایم قابل گذشت مندرج در ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی اقدام شده است... (عابدینی، ۱۳۹۹)

با ملاحظه موارد اصلاحی مشخص می‌گردد بیشتر جرایم علیه اموال مالکیت و جرایم علیه حیثیت اشخاص، وصف جرایم قابل گذشت پیدا کرده است. جرایمی از جمله جعل سند، استفاده از سند مجعول، تخریب، تحریق، تصرف عدوانی علیه اشخاص خصوصی، استفاده از ضعف نفس، استفاده از سفید امضاء، اجبار و اکراه و تهدید برای اخذ نوشته و سند و امضاء خیانت در امانت، سرقت ساده مال مسروقه کمتر از ۲۰ میلیون تومان و جرایم انتقال مال غیر و کلاهبرداری تا ۱۰۰ میلیون تومان و کلیه جرایم در حکم کلاهبرداری و جرایم علیه حیثیت اشخاص از جمله توهین به اشخاص عادی نشر اکاذیب و افترا و سایر جوامع مندرج در ۱۱ این قانون به عنوان جرایم قابل گذشت محسوب شده است. این اصلاحیه بزرگ قانونی موجب تغییر در حوزه آیین دادرسی کیفری به ویژه در ماده ۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری گردیده و تعقیب متهمان جرایم ارتكابی فوق الاشعار را منوط به شکایت شاکی خصوصی نموده و با رضایت و گذشت شاکی در مرحله رسیدگی موجب صدور «قرار موقوفی تعقیب و در مرحله اجرا موجب صدور قرار موقوفی اجرا» خواهد شد. (عابدی، ۱۳۹۹)

گفتار دوم: از نگاه جرم شناسی و جامعه شناسی کیفری و حقوقی

بند اول: از نگاه علم جرم شناسی

در حوزه حقوق جزای عمومی؛ این قانون برای اصلاح پذیری بیشتر مجرم و تناسب جرم مجازات و رعایت اصل فردی کردن مجازات، دایره اختیارات مقامات قضایی را در اعمال کیفیات مخففه در تخفیف و تبدیل مجازات به ویژه مجازات حبس به مجازات دیگر که در ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ محدودیتی وجود داشت این محدودیت‌ها با این قانون اصلاحیه برداشت شده است. بیا در تعدد تکرار جرم که اعمال تشدید مجازات الزامی بوده، این قانون اصلاحی تا حدودی الزام در تشدید مجازات در وضعیت تعدد و تکرار جرم را برداشته و در اختیار مقام قضایی با وجود شرایطی قائل شده است و حتی اجازه اعمال تخفیف مجازات در حالات تعدد و تکرار جرم را پیش بینی کرده است. این قانون اصلاحیه دایره تعلیق اجرای مجازات را توسعه داده و حتی بخشی از جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی و جرایم کلاهبرداری و در حکم کلاهبرداری را با لحاظ میزان کلاهبرداری تا مبلغ یکصد میلیون تومان، امکان استفاده از تعلیق اجرای مجازات را فراهم کرده است. نیز دایره استفاده از نظام نیمه آزادی و نظارت الکترونیکی را برای محکومین به حبس توسعه داده است. (رسولی زکریا، ۱۳۹۹)

در حوزه حقوق جزای اختصاصی؛ این قانون برای کاهش جمعیت زندانیان و صرفه جویی در هزینه‌های بودجه عمومی کشور، حداقل و حداکثر مجازات‌های حبس جرایم قابل گذشت را به نصف تقلیل داده است. به طور نمونه اگر جرم خیانت در امانت مطابق ماده ۶۷۴ قانون تعزیرات دارای مجازات حبس از ۶ ماه ۳ سال بود به اصلاحیه قانون اخیرالتصویب به ۳ ماه تا ۱/۵ سال حبس تقلیل یافته است. مجازات حبس جرایم ماده ۶۱۴ (ایراد ضرب و جرح عمدی به استثنای تبصره آن) آدم ربایی (ماده ۶۲۱) را تقلیل داده و مجازات حبس جرم توهین به اشخاص عادی (ماده ۶۵۰۸) و افترا (ماده ۶۹۷) را به جزای نقدی تبدیل و تغییر داده است. (فرهی، ۱۳۹۹)

مجازات تمام جرایمی که دارای حبس ابد غیرحدی داشته اند را به مجازات حبس درجه یک (یعنی حبس بیش از ۲۵ سال) تغییر داده است. به طور نمونه مجازات حبس ابدی که در مورد جرایم مواد مخدر در قوانین جزایی وجود داشت به مجازات حبس بیش از ۲۵ سال تغییر یافته است (رسولی زکریا، ۱۳۹۹)

نکته مهم که در قانون اخیر اشاره قرار گرفته، این است که قضات در اعمال مجازات حبس باید حداقل مجازات حبس را ملاک قرار دهند و اگر قصد اعمال مجازات حبس بیش از حداقل را بر مرتکب دارند، حتماً دلایل افزایش مجازات حبس بیش از حداقل قانونی را در دادنامه قید کنند والا این موضوع علاوه بر تخلف انتظامی درجه ۴ برای مقام قضایی، از موجبات نقض دادنامه در مرجع عالی خواهد بود. (عابدی، ۱۳۹۹)

در پایان شایسته ذکر است که قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در تاریخ ۱۳۹۹/۳/۲۳ از سوی رییس محترم جمهور ابلاغ گردیده و طبق ماده ۴ قانون مدنی ظرف ۱۵ روز پس از انشار در روزنامه رسمی لازم الاجرا است. بدیهی است مستند به بند بماده ۱۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ محکومین که اصلاح قانون مذکور به نفع آنهاست. حق درخواست تخفیف یا تبدیل مجازات از دادگاه صادر کننده حکم قطعی را خواهند داشت و نیز قضات اجرایی احکام وظیفه دارند از دادگاه صادر کننده حکم قطعی، تخفیف مجازات محکومین را درخواست نماید و امیدوار است با اجرای این قانون جمعیت زندانیان کاهش یابد ولی بازدارندگی قانون در کاهش جرایم مخدوش نشود. (رسولی زکریا، ۱۳۹۹)

بند دوم: از نگاه علوم جرم شناسی کیفری و حقوقی

در علم کیفر شناسی برای مجازات حبس آثار زیانباری برای فرد مرتکب جرم و خانواده او و جامعه ذکر شده است و برخی کیفر شناسان معتقدند منافع مجازات حبس کمتر از زیان‌ها و هزینه‌هایی است که مجازات حبس بر فرد مرتکب و خانواده او به ویژه جامعه وارد می‌کند. این امر در کشورهای توسعه یافته موجب گردیده قانونگذار به جای استفاده از مجازات حبس در جرایم غیرسنگین از مجازات‌های کم هزینه و پرفایده و اصلاح پذیر تحت عنوان مجازات‌های جایگزین حبس از قبیل اجبار به خدمات اجتماعی رایگان یا محرومیت از حقوق اجتماعی یا پرداخت جزای نقدی استفاده می‌کنند. در سال ۱۳۹۲ قانونگذار ایران هم با تصویب قانون مجازات اسلامی در فصل نهم از مواد ۶۴ تا ۸۷ به مجازات‌های جایگزین حبس اشاره کرده است. البته به علت آشفتگی و ناهمگنی در قوانین جزای ایران به ویژه قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ در استفاده از مجازات حبس به عنوان مجازات اصلی برای اکثر جرایم و آن هم با حبس‌های طولیل‌المدت، در عمل استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس نادیده گرفته شده و حتی عادت و رویه مجریان قانون در استفاده آسان از مجازات حبس علیه مجرمین، موجب شکست نیت قانونگذار در اعمال مجازات‌های جایگزین حبس شده است. به ناچار برخی نمایندگان مجلس دهم به ویژه اعضای حقوقدان کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس چون در عمل شاهد عدم استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس در دستگاه قضایی شده اند و از طرفی با افزایش جمعیت زندانیان و سرانه بالای هزینه اداره زندان در بودجه عمومی کشور مواجه شده اند، با هدف کاهش جمعیت زندانیان و صرفه جویی در هزینه‌های بودجه عمومی کشور طرح تقلیل مجازات حبس را مدون و با فراز و نشیب‌های فراوان و دخالت قوه قضاییه و شورای نگهبان، نهایتاً در تاریخ ۱۳۹۹/۳/۷ در ماده ۱۵ «قانون کاهش مجازات حبس تعزیری» به تایید شورای محترم نگهبان رسیده و جهت اجرا به دولت ابلاغ شده است. قانون اصلاحی مذکور در حوزه آیین دادرسی کیفری، حقوق جزای عمومی و جزای اختصاصی تغییرات محسوسی را در راستای کاهش مجازات حبس و نیز تعیمی رارکان تعقیب متهمان و شرایط تشدید مجازات در

تعدد و تکرار جرم و استفاده از کیفیات مخففه ایجاد کرده است که به اخصاص این تغییرات ذکر می‌گردد. در حوزه آیین دادرسی کیفری؛ این قانون تحت تاثیر آموزه‌های «مکتب عدالت ترمیمی» نقش بزه دیده را در تعقیب و محاکمه و مجازات مجرم بارز دانسته است و اکثر جرایم تعزیری را جزو جرایم قابل گذشت تلقی و طی ماده ۱۱ آن نسبت به اصلاح و افزایش جرایم قابل گذشت مندرج در ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی اقدام شده است. (مصدق، ۱۳۹۹)

با ملاحظه موارد اصلاحی مشخص می‌گردد بیشتر جرایم علیه اموال و مالکیت و جرایم علیه حیثیت اشخاص، وصف جرایم قابل گذشت پیدا کرده است. جرایمی از جمله جعل سند، استفاده از سند مجعول، تخریب، تحریق، تصرف عدوانی علیه اشخاص خصوصی، استفاده از ضعف نفس، استفاده از سفید امضاء، اجبار و اکراه و تهدید برای اخذ نوشته و سند و امضاء خیانت در امانت، سرقت ساده مال مسروقه کمتر از ۲۰ میلیون تومان و جرایم انتقال مال غیر و کلاهبرداری تا ۱۰۰ میلیون تومان و کلیه جرایم در حکم کلاهبرداری و جرایم علیه حیثیت اشخاص از جمله توهین به اشخاص عادی نشر اکاذیب و افترا و سایر جرایم مندرج در ماده ۱۱ این قانون به عنوان جرایم قابل گذشت محسوب شده است. این اصلاحیه بزرگ قانونی موجب تغییر در حوزه آیین دادرسی کیفری به ویژه در ماده ۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری گردیده و تعقیب متهمان جرایم ارتكابی فوق الاشعار را منوط به شکایت شاکی خصوصی نموده و با رضایت و گذشت شاکی در مرحله رسیدگی موجب صدور «قرار موقوفی تعقیب و در مرحله اجرا موجب صدور قرار موقوفی اجرا» خواهد شد. (میل، ۱۳۹۲)

در حوزه حقوق جزای عمومی؛ این قانون برای اصلاح پذیری بیشتر مجرم و تناسب جرم مجازات و رعایت اصل ردی کردن مجازات، دایره اختیارات مقامات قضایی را در اعمال کیفیات مخففه در تخفیف و تبدیل مجازات به ویژه مجازات حبس به مجازات دیگر که در ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ محدودیتی وجود داشت این محدودیت‌ها با این قانون اصلاحیه برداشته شده است. یا در تعدد و تکرار جرم که اعمال تشدید مجازات الزامی بوده، این قانون اصلاحی تا حدودی الزام در تشدید مجازات در وضعیت تعدد و تکرار جرم را برداشته و در اختیار مقام قضایی با وجود شرایی قائل شده است حتی اجازه اعمال تخفیف مجازات در حالات تعدد و تکرار جرم را پیش بینی کرده است. این قانون اصلاحیه دایره تعلیق اجرای مجازات را توسعه داده و حتی بخشی از جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی جرایم کلاهبرداری و در حکم کلاهبرداری را با لحاظ میزان کلاهبرداری تا مبلغ یکصد میلیون تومان، امکان استفاده از تعلیق اجرای مجازات را فراهم کرده است. نیز دایره استفاده از نظام نیمه آزادی و نظارت الکترونیکی را برای محکومین به حبس توسعه داده است. (فرهی، ۱۳۹۹)

در حوزه حقوق جزای اختصاصی، این قانون برای کاهش جمعیت زندانیان و صرفه جویی در هزینه‌های بودجه عمومی کشور، حداقل و حداکثر مجازات‌های حبس جرایم قابل گذشت را به نصف تقلیل داده است. به طور نمونه اگر جرم خیانت در امانت مطابق ماده ۶۷۴ قانون تعزیرات دارای مجازات حبس از ۶ ماه تا ۳ سال بود با اصلاحیه قانون اخیرالتصویب به ۳ ماه تا ۱/۵ سال حبس تقلیل یافته است. مجازات حبس جرایم ماده ۶۱۴ (ایراد ضرب و جرح عمدی به استثنای تبصره آن) ادم ربایی (ماده ۶۲۱) را تقلیل کرده مجازات حبس جرم توهین به اشخاص عادی (ماده ۶۰۸) افترا (ماده ۶۹۷) را به جزای نقدی تبدیل و تغییر داده است.

مجازات تمام جرایمی که دارای حبس ابد غیر حدی داشته اند را به مجازات حبس درجه یک (یعنی حبس بیش از ۲۵ سالگی) تغییر داده است. به طور نمونه مجازات حبس ابدی که در مورد جرایم مواد مخدر در قوانین جزایی وجود داشت به مجازات حبس بیش از ۲۵ سال تغییر یافته است. (محمود جانکی، ۱۳۹۲)

نکته مهمی که در قانون اخیر مورد اشاره قرار گرفته، این است که قضات و در اعمال مجازات حبس باید حداقل مجازاً حبس را ملاک قرار دهند و اگر قصد اعمال مجازات حبس بیش از حداقل را بر مرتکب دارند، حتماً دلایل افزایش مجازات حبس بیش از حداقل قانونی را در دادنامه قید کنند و الا این موضوع علاوه بر تخلف انتظامی درجه ۴ برای مقام قضایی، از موجبات نقض دادنامه در مرجع عالی خواهد بود. (مصدق، ۱۳۹۹)

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در تاریخ ۱۳۹۹/۳/۲۳ از سوی رئیس محترم جمهور ابلاغ گردیده و طبق ماده ۴ قانون مدنی ظرف ۱۵ روز پس از انتشار در روزنامه رسمی لازم الاجرا است. بدیهی است مستند به بند ب ماده ۱۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ محکومین که اصلاح قانون مذکور به نفع آنهاست، حق درخواست تخفیف یا تبدیل مجازات از دادگاه صادر کننده

حکم قطعی، تخفیف مجازات محکومین را درخواست نمایند و امیدوار است با اجرای این قانون جمعیت زندانیان کاهش یابد ولی بازدارندگی قانون در کاهش جرایم مخدوش نشود (احمد زاده، ۱۳۹۹)

ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در مقام بیان درجه بندی جرایم است و جرایم تعزیری را به ۸ درجه تقسیم می‌کند. درجه ۱ این ماده، شامل حبس بیش از ۲۵ سال می‌شود و همانطور که در یک نگاه ساده ملاحظه می‌شد حبس ابد در هیچکدام از درجات گنجانده نشده بود. به موجب تبصره جدید که قانون تقلیل مجازات‌های حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۲/۲۳ به ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ اضافه نموده؛ تمام حبس‌های ابد غیر حدی مقرر در قانون به حبس درج هیک تبدیل می‌شود حبس ابد دو نوع است: یک دسته؛ حبس‌های ابد از نوع حدود محسوب می‌شوند؛ مثل مجازات سرقت حدی در صورت تکرار برای بار سوم، موضوع بند «پ» ماده ۲۷۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ دسته دوم؛ حبس ابد غیر حدی یعنی تعزیری مانند ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری به صورت شبکه ای موضوع ماده ۴ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری یا مجازات‌های حبس ابد مقرر در قانون مبارزه با مواد مخدر. بنابراین هر کجا حبس ابد حدی باشد؛ مثل بند «پ» ماده ق. م. ا که ذکر شد؛ مشمول درجه بندی ماده ۱۹ ق.م.ا قرار نمی‌گیرد و حبس‌های ابد تعزیری همگی درجه ۱ محسوب می‌شوند.

محکومان به حبس ابد غیر حدی که تعداد آنها قطعاً از محکومان به حبس ابد حدی بیشتر است، از بعضی بلاتکلیف‌ها خارج شده و بعضی نهادهای قانونی شامل آنها نیز می‌شود. همانطور که از نام این طرح دو فوریتی پیداست، هدف این طرح کمک به کم کردن جمعیت زندان هاست. از جمله نهادها و اقدامات قانونی که از خلال تبصره ۶ شامل حال محکومین به حبس ابد غیر حدی که اکنون محکومین درجه یک ماده ۱۹ محسوب می‌شوند قرار می‌گیرد.

قابلیت اعمال تخفیف برای مجازات حبس ابد؛ زیرا، درجه یک محسوب می‌شوند و مطابق بند «الف» اصلاحی ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ امکان اعمال یک یا سه درجه تخفیف در آن وجود دارد.

آزادی مشروط پس از گذراندن یک دوم مدت حبس مطابق ماده ۵۸ قانون ق.م.ا. چنانچه محکوم نوجوان بین ۱۵ تا ۱۸ سال باشد؛ می‌تواند مشمول بند «الف» ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ شود.

مطابق بند «الف» ماده ۱۰۵ و بند «الف» ماده ۱۰۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ می‌تواند مشمول مرور زمان تعقیب و اجرا مجازات شود؛ البته با لحاظ ماده ۱۰۹ همین قانون.

امکان استفاده از مرخصی از زندان برای محکومین به حبس ابد پس از گذراندن حداقل‌های لازم در آیین نامه‌های سازمان زندان‌ها.

ماده ۴ (صدر ماده ۲۳) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱ به شرح اصلاح و تبصره‌های ذیل آن ابقاء می‌شود.

چالش‌های قانونی فراروی اعمال قانون کاهش مجازات حبس تعزیری

در این گفتار به بررسی چالش‌های قانونی فراروی اعمال قانون کاهش مجازات حبس تعزیری پرداخته می‌شود.

بند اول: چالش‌های قانونی ناظر بر حقوق کیفری ماهوی

قانون ماهوی همانطور که از نامش پیداست بیانگر ماهیت، اصل و حقیقت چیزی است. قانون ماهوی هم مشابه معنوی لغوی خود است و عبارتست از: قوانینی که شرایط ایجاد، سقوط و انتقال حق فردی را به تناسب با موضوع خود معین می‌کند. به عبارتی دیگر قوانینی که مطابق فقه و حقوق اسلامی با اراده قانونگذار برای افراد حقی را به وجود می‌آورد. برای مثال به موجب قانون چنانچه جرائم ارتكابی مختلف، بیش از سه جرم باشد، مجازات هر یک، حداکثر مجازات قانونی آن جرم است. در این صورت دادگاه می‌تواند مجازات هر یک را بیشتر از حداکثر مجازات مقرر قانونی تا یک چهارم آن تعیین کند.

در تعدد جرائم درجه هفت و درجه هشت با یکدیگر، حسب مورد مطابق مقررات این ماده اقدام می‌شود و جمع جرائم درجه هفت و درجه هشت با درجه شش و بالاتر سبب تشدید مجازات جرائم اخیر نمی‌شود. در جمع این جرائم با جرائم درجه شش و بالاتر، به طور جداگانه برای جرائم درجه هفت و درجه هشت مطابق این ماده تعیین مجازات می‌شود در هر صورت مجازات اشد قابل اجراء است. در هر یک بندهای فوق، فقط مجازات اشد مندرج در دادنامه قابل اجراء است. اگر مجازات اشد به یکی از علل قانونی تقلیل یابد یا تبدیل شود یا به موجهی از قبیل گذشت شاکی خصوصی، نسخ مجازات قانونی یا مرور زمان غیر قابل اجراء گردد. مجازات اشدی اجراء می‌شود و در این صورت میزان مجازات اجراء شده قبلی در اجرای مجازات اشد بعدی محاسبه می‌شود. آزادی مشروط، تعلیق اجرای مجازات و عفو در حکم اجراء است. در هر مورد که مجازات قانونی فاقد حداقل یا ثابت باشد، اگر جرائم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد دادگاه می‌تواند تا یک ششم و اگر بیش از سه جرم باشد تا یک چهارم به اصل آن اضافه کند. در صورتی که در جرائم تعزیری، از رفتار مجرمانه واحد نتایج مجرمانه متعدد حاصل شود، مرتکب به مجازات جرم اشد محکوم می‌شود. هرگاه در قانون برای جرمی یکی از مصادیق مجازات‌های مندرج در مواد (۲۳) یا (۲۶) این قانون به عنوان مجازات اصلی مقرر شده باشد، آن مجازات در هر صورت اجراء می‌شود، حتی اگر مربوط به مجازات غیر اشد باشد. همچنین اگر مجازات اشد وفق ماده (۲۵) این قانون، فاقد آثار تبعی و مجازات غیر اشد باشد. همچنین اگر مجازات اشد فوق ماده (۲۵) این قانون، فاقد آثار تبعی و مجازات خفیف‌تر دارای آثار تبعی باشد، علاوه بر مجازات اصلی اشد، مجازات تبعی مزبور نیز اجراء می‌شود.

در تعدد جرم در صورت وجود جهات تخفیف مجازات برای هر یک از جرائم، مطابق مواد (۳۷) (۳۸) این قانون اقدام می‌شود. در صورتی که مجموع جرائم ارتكابی در قانون عنوان مجرمانه خاصی داشته باشد، مقررات تعدد جرم اعمال نمی‌شود و مرتکب به مجازات مقرر در قانون محکوم می‌شود.

شرح ماده ۱۲ قانون کاهش حبس تعزیری

اعمال مقررات ادغام احکام (تعدد) یا همان ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نتیجتاً به نفع متهم است. اگر شخص مرتکب جرمی شود و مجازات آن را تحمل کند و پس از آن مرتکب جرم دیگری شود باید مجازات آن جرم را نیز مستقلاً تحمل نماید. اما اینکه به هر دلیل دست قوه عدالت به وی نرسیده و او مرتکب چند جرم شده است، اعمال یک جای تمام مجازات‌ها با هم، دور از انصاف است. لذا به شکلی که آثار این تعدد را نیز تحمل کند؛ اما حبس وی بسیار طولانی نشود، مقررات ماده ۱۳۴ اعمال می‌شود. قانونگذار بین ارتكاب تا ۳ جرم و بیشتر از آن و جرایم مشابه و مختلف نیز جرایم درجه ۷-۸ و سایر جرایم تفاوت قائل شده است. در اینجا بندهای ماده هر کدام به صورت جداگانه توضیح داده می‌شود: هر گاه جرایم ارتكابی مختلف نباشد؛ در صورت حکم، فقط یک حکم محکومیت صادر می‌شود. مثلاً در چک بلامحل اگر فرد مرتکب صدور پنج فقره چک بلامحل نسبت به ۵ نفر شاکی شده باشد؛ فقط یک مجازات برای وی صادر می‌شود؛ مثلاً یک سال حبس.

در اینجا دادگاه فقط می‌تواند مجازات را تشدید کند؛ آن هم مطابق ماده ۱۳۴ ق.م.ا. اصلاحی و نمی‌توان برای وی پنج فقره یک سال حبس در نظر گیرد، از آنجا که مطابق تبصره الحاقی به ماده ۱۸ ق.م.ا. که توضیح آن ذیل آن ماده ذکر شده است، صدور حکم بیش از حداقل نیاز به استدلال قاضی دارد، بند «ب» در جایی که تعدد جرایم مختلف ۳ مورد باشد، حداقل را میانگین حداکثر و حداقل هر جرم در نظر گرفته است، در اینجا صدور بیشتر از حداکثر امکان ندارد. ناگفته نماند تعیین حداقل برای هر یک از جرایم در این بند، مانع از اعمال تخفیف مطابق بند «خ» این ماده نیست. درک بهتر این بند با مقایسه آن با صورت مشابه قبل از اصلاحات انجام می‌شود. قبل از اصلاح صدر ماده ۱۳۴ ق.م.ا. بیان می‌داشت: هر گاه جرایم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد، دادگاه برای هر یک از آن جرایم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد، دادگاه برای هر یک از آن جرایم، حداکثر مجازات مقرر حکم می‌کند. ملاحظه می‌شود؛ دادگاه تکلیف داشت که، حداکثر مجازات را در نظر بگیرد. اما پس از اصلاحات نه تنها چنین تکلیفی ندارد؛ بلکه فقط حداقل آن معین شد و حتی دادگاه مطابق بند «خ» می‌تواند حداقل را مطابق مواد ۳۷-۳۸ ق.م.ا. کاهش نیز بدهد. یادآور می‌شود نام این قانون، قانون تقلیل مجازات حبس است؛ لذا محدود اختیارات دادگاه برای کم کردن مجازات حبس در این نوع تعدد گسترش یافته است.

قبل از اصلاحات در جایی که تعداد جرایم ارتكابی بیش از ۳ جرم بود؛ دادگاه مجبور بوده مجازات هر کدام از جرایم را بیشتر از حداکثر مقرر قانونی در نظر بگیرد و سقف این افزایش، حداکثر به اضافه نصف بود که خود باعث افزایش مجازات‌های حبس می‌شد. زیرا، تشدید به بیشتر از حداکثر، اجباری بود. اما پس از اصلاح، در صورت تعدد جرایم به بیش از ۳ فقره مجازات هر یک حداکثر مجازات است. تشدید آن به بیشتر از حداکثر از اختیارات دادگاه است نه اجبار. نیز اختیار دادگاه در تشدید نیز اضافه کردن حداکثر تا یک چهارم مجازات است نه تا نصف و این خود یعنی کم کردن حبس که فلسفه اصلاحات اخیر است. در بند «ت» سه نکته اصلی دارد؛ اول اینکه، برخلاف تبصره ۴ ماده ۱۳۴ ق.م.ا سابق که تصریح کرده بود مقررات تعدد جرم در مورد جرایم تعزیر درجه ۷-۸ اعمال نمی‌شود، بند «ت» به صراحت اعلام نموده که مقررات تعدد در ماده ۱۳۴ ق.م.ا اصلاحی، در درجات ۷-۸ نیز اعمال می‌شود. یعنی چنانچه در جرایم متعدد یک نفر متهم به جرایم درجه ۷-۸ نیز باشد؛ امکان اعمال مقررات تعدد وجود دارد و لازم نیست مجازات درجات ۷-۸ جداگانه تعیین و تحمیل شود.

نتیجه گیری

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری راهی است به سوی کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها. این قانون در واقع انقلابی تقنینی در حوزه کاهش مجازات حبس ایجاد کرده است. اجرایی شدن این قانون ملازمه با کمتر شدن جمعیت زندانیان دارد. قانون مجازات اسلامی اخیرالتصویب مربوط به سال ۱۳۹۲ می‌باشد. قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب سال ۱۳۹۹ می‌باشد که در واقع مجازات‌های حبس مقرر در قوانین سابق را که مربوط به قانون مجازات بخش تعزیرات و سایر قوانین اخیرالتصویب می‌باشد را تحت تاثیر قرار می‌دهد. قانون کاهش حبس تعزیری عطف به ما سبق می‌شود. این قانون بنا بر اصول و قواعد حقوقی از جمله اصل شخصی بودن مجازات‌ها و اصل متناسب بودن تعقیب و مجازات‌ها واصل تعیین حداقل مجازات حبس می‌باشد. همچنین در راستای کاستن از جمعیت کیفری زندان‌ها و صرفه جویی در هزینه‌های مربوط به اداره زندان‌ها می‌باشد. قانون کاهش مجازات حبس تعزیری به استناد مواد ۱۰-۱۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ عطف به ماسبق می‌شود. بدین معنا که چنانچه با اجرایی شدن این قانون اگر شخصی مرتکب جرمی شده که مجازات حبس داشته لکن در این قانون مشمول پرداخت جزای نقدی می‌شود در مورد این فرد همین قانون قابل اجرا خواهد بود حتی اگر پرونده وی منتهی به صدور حکم قطعی و لازم الاجرا هم شده باشد اجرای احکام می‌بایست پرونده را جهت اعمال این قانون برای صدور حکم جدید به دادگاه اعاده نماید مثال بارز این می‌تواند در مورد جرائم فحاشی، توهین و افترا باشد که مجازات این جرایم مشمول تخفیف و تبدیل شده است. موضوع دیگری که در این قانون به آن تصریح شده است مربوط به جرایمی است که قبلاً غیر قابل گذشت بوده لیکن در حال حاضر قابل گذشت تلقی می‌شوند بدیهی است که این گونه پرونده‌ها نیز می‌تواند با اعلام گذشت شاکی خصوصی منجر به موقوف شدن اجرا شود. در قانون جدید تبدیل مجازات حبس به سایر مجازات‌ها در حالت تخفیف نیز عملی شده است چنانچه حبس درجه ۵-۷-۶ به جزای نقدی امکان پذیر شده است.

اجرایی شدن این قانون تاثیر مستقیمی در حوزه هنای حقوق جزای عمومی و حقوق جزای اختصاصی و آیین دادرسی کیفری داشته است و انقلابی در قوانین کیفری در احکام داده و آرای قطعی و لازم الاجرا ایجاد خواهد کرد. قواعد مربوط به تعدد و تکرار جرم را تغییر داده است. امکان تقلیل درجات مجازات حبس را ایجاد کرده است. حداقل و حداکثر مجازات حبس را تنصیف کرده است. دایره مشمول جرائم قابل گذشت را گسترش داده است به عنوان مثال می‌توان به بزه کلاهبرداری و انتقال مال غیر که ارزش مال که تا یکصد میلیون تومان باشد اشاره نمود که با شکایت شاکی موضوع قابل تعقیب خواهد بود و با اعلام گذشت شاکی قرار موقوفی تعقیب صادر خواهد شد و چنانچه رای قطعی صادر شده باشد با اعلام گذشت شاکی قرار موقوفی اجرای حکم صادر خواهد شد و پرونده مختومه اعلام خواهد شد. منبای تعیین مجازات حبس حداقل خواهد بود و در واقع می‌توان این را به عنوان اصل قرارداد که اصل بر عین مجازات حداقل حبس می‌باشد. چنانچه قاضی اراده بر تعیین مجازات بیشتر از حداقل داشته باشد نیاز به تصریح و بیان علت دارد در غیر این صورت با ضمانت اجرای این قانون مواجه خواهد شد که تخلف مجازات انتظامی تا درجه چهار می‌باشد. تجدید نظر در نظام ضمانت اجرای کیفری، با هدف مبارزه با جرم و کنترل مجرمین، ضرورتی

است که حتمی به نظر می‌رسد. در ساختار جدید مجازات‌ها گرچه مجازات حبس حذف نمی‌شود ولی تلاش می‌گردد تا از نقش محوری آن واز افزایش حجم زندانیان جلوگیری شود. بدین سبب، اصلاح و پالایش قوانین کیفری به منظور استفاده کمتر از کیفر حبس و کاهش جمعیت زندان اجتناب ناپذیر است. در این راهبرد نهادهایی در کمک به حبس زدایی جایگاه ویژه ای دارد. هزینه‌های روز افزون زندان و آثار زیانبار حبس بر زندانیان نیز بر خانواده ها وبستگان آنان و بحران ناشی از استفاده از کیفر حبس، فشار ناشی از این مجازات بر منابع، «کابوس اداری بی رحمانه ای» ه این مجازات ایجاد کرده است سیاست گذاران را مجبور ساخته که نقش حبس را دوباره بررسی کرده و راهکارهای جدیدی را کشف کنند. استفاده بیش از حد از مجازات حبس به دلیل تلقی قانونگذار در مطلوبیت این مجازات در تأمین مقصود بازدارندگی و اصلاح، منجر به ایجاد بحران تورم جمعیت کیفری زندان‌ها گردیده که قانون گذار را ناچار به اتخاذ راهبردهایی جهت تحدید حبس زدایی نموده است. نکته حائز اهمیت اینکه در اتخاذ این تدابیر اینکه نمی‌بایست تنها یک طرف قضیه یعنی حبس و کاهش مجازات او مد نظر قرار گرفته شود و طرف دیگر قضیه یعنی بزه دیده (اعم از مستقیم و غیر مستقیم) مغفول واقع گردد.

منابع

۱. احمد زاده، رسول و مجتبی تام (۱۳۹۹)، ملاحظاتی دربارهٔ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، چاپ دوم، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه.
۲. احمد زاده، رسول و زهرا مشایخی (۱۳۹۸)، «تحلیل حقوقی گذشت مشروط و آثار آن: مجله حقوقی دادگستری، دوره ۸۳، شماره ۱۰۶
۳. اردبیلی، محمد علی (۱۳۸۳)، جایگزین‌های زندان‌های کوتاه مدت در حقوق کیفری ایران، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۱۱.
۴. آخوندی، محمود (۱۳۹۰)، آیین دادرسی کیفری، جلد اول و چهارم، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران.
۵. بهنامی، سهیلا (۱۳۹۱)، بررسی مجازات‌های جایگزین حبس، پایان نامه کارشناسی ارشد جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران.
۶. تمجید نوجه ده، فرامرز (۱۳۸۱)، تعلیق مجازات در حقوق جزای ایران و انگلستان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران.
۷. حاجی تبار، حسن (۱۳۸۷)، جایگاه جایگزین‌های حبس در نظام عدالت کیفری ایران، مجله حقوقی دادگستری، ش ۶۴.
۸. قانون اساسی.
۹. قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب (۱۳۸۱).
۱۰. قانون آیین دادرسی کیفری مصوب (۱۳۹۲).
۱۱. قانون تعزیرات و بازدارنده مصوب (۱۳۷۵).
۱۲. قانون صدور چک مصوب (۱۳۸۲).
۱۳. قانون مجازات اسلامی مصوب (۱۳۷۷).
۱۴. قانون مجازات اسلامی مصوب (۱۳۹۲).
۱۵. قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب (۱۳۹۴).

16. Ashworth, Andrew (1993), Victim Impact Statement and Sentencing Criminal Law Review.

17. Biabas, Stephanos (2007), Forgiveness in Criminal procedure, Ohio state Journal of Criminal Law, Vol.4.